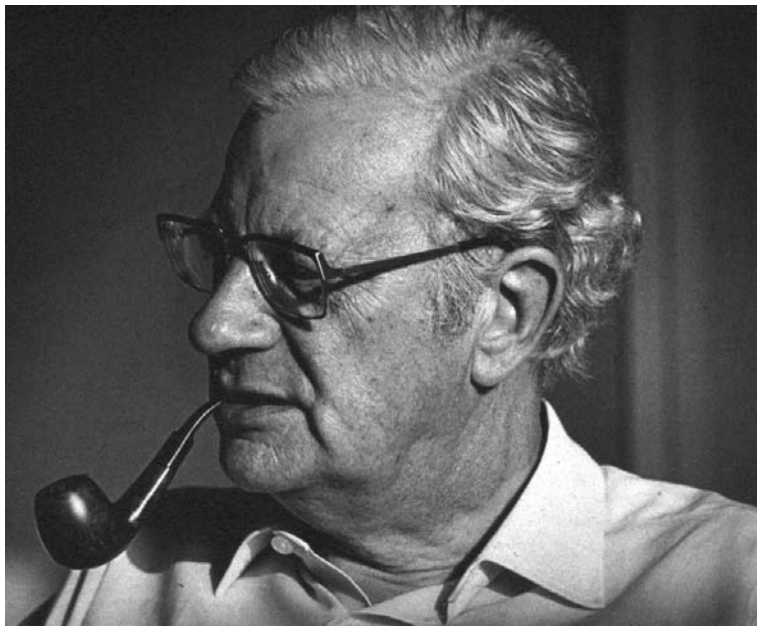


Hans Ariëns Kappers

9 juli 1910 – 18 november 2004



Op 18 november 2004 overleed prof. dr. J. Ariëns Kappers, oud-directeur van het Nederlands Instituut voor Hersenonderzoek, emeritus hoogleraar Neuroanatomie aan de Universiteit van Groningen en Universiteit van Amsterdam, lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, op de leeftijd van 94 jaar.

Hans Ariëns Kappers werd op 9 juli 1910 geboren te Amsterdam, en deed in 1929 eindexamen aan het Amsterdams Lyceum. Na zijn kandidaatsexamen geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam werd hij in 1932 student-assistent aan het Anatomisch-Embryologisch Laboratorium bij prof. dr. M.W. Woerdeman, die toen juist prof. Bolk had opgevolgd. Hij werd na zijn semi-arts examen tot assistent bevorderd en publiceerde in die periode over de relatie tussen het hersen- en lichaamsgewicht tijdens de ontwikkeling. In 1937, een jaar na het beëindigen van zijn studie geneeskunde werd hij aangesteld als hoofdassistent aan het Anatomisch-Embryologisch Laboratorium in Groningen. In 1938 promoveerde hij aan de Universiteit van Amsterdam bij prof. Woerdeman op *Biometrische bijdrage tot de kennis van de ontogenetische ontwikkeling van het menselijk bekken*, een studie die naar zijn eigen zeggen sterk geïnspireerd was door de foetalisatietheorie van Bolk.

Van 1942 tot 1945 werkte hij weer als assistent in het Anatomisch Laboratorium in Amsterdam, in hetzelfde gebouw waar zijn oom C.U. Ariëns Kappers, sinds 1909, de eerste directeur van het Centraal Instituut voor Hersenonderzoek, met zijn vrij kleine staf gehuisvest was. Hij moet intensief contact met de staf van het Herseninstituut hebben gehad want hij beschreef ze mij op een heel persoonlijke wijze: ‘...de neuroloog Valkenburg, ...voor wie ik als tussenpersoon fungeerde bij de verkoop van een prachtig schilderij van Tintoretto, ...’ of ‘... assistent was de zoon van een Groningse herenboer, dr. Adams, die een beroemde collectie Japanse prenten bezat...’. Zo vertelde hij mij ook dat zijn oom geen secretaresse bezat, ‘...de heer Roozemeijer typte de publicaties van mijn oom in het net. Hij was de enige die zijn handschrift kon lezen. De vele hersencoupees werden op voortreffelijke wijze gemaakt door de heer Brouwer, bijgenaamd ‘de kleine Brouwer’ (dit ter onderscheid van ‘de grote’ prof. Brouwer, de neuroloog)’. Hans Ariëns Kappers beschreef in die periode ondermeer een geval van microcephalie, publiceerde over kopplacoden bij reptielen en vervolgde zijn allometrische studies over hersen- en lichaamsgewicht bij een scala van species.

In mei 1945 keerde hij terug naar Groningen waar hij in 1946 benoemd werd tot hoogleraar in de anatomie en embryologie en in de jaren 1956-1957 als rector magnificus fungeerde. In deze periode ontstond zijn vergelijkende neuroendocriene belangstelling die resulteerde in zeer diverse publicaties, zoals over de *paraphysis cerebri* bij lagere vertebraten en de mens, de neurohypofyse van de axolotl, de verbindingen tussen de hypothalamus en de hypofyse en de functies van de *plexus choroideus*. Het nieuwe inzicht betreffende de mogelijke schade aan de intrauterine hersenontwikkeling door een virus werd in drie talen gepubliceerd in de jaren 1955-1956 aan de hand van een geval van hersenafwijkingen bij een menselijk embryo van 6 weken met *embryopathica rubeolosa*. Zijn eerste artikel over de epifyse van de rat verscheen in 1960.

In 1962 werd Kappers benoemd tot directeur van het Centraal Instituut voor Hersenonderzoek en buitengewoon hoogleraar in de anatomie en embryologie aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn inaugurele rede over *Het oog van Siva, de pijnappelklier of epifyse* maakte duidelijk wat het onderwerp van zijn onderzoek voor de komende periode zou zijn. In 1963 organiseerde hij het eerste internationale congres over dit onderwerp met als titel: *De structuur en functie van de epifysis cerebri*. De congresbijdragen werden als een fors volume in de serie *Progress in Brain Research* gepubliceerd. Zijn publicaties uit die periode over de autonome innervatie van de epifyse behoren tot zijn belangrijkste werk. Naast zijn vergelijkende morfologische studies deed hij onderzoek naar de histochemische structuur en endocriene functies van de epifyse. Vele buitenlandse gastonderzoekers hebben aan deze lijn van onderzoek bijgedragen, waaronder Paul Pévet en Michal Karasek. Het onderzoek naar de epifyse is nog altijd een actueel onderwerp binnen het Herseninstituut en loopt van dierexperimenteel werk naar zijn functies in de circadiane regulatie van neuro-endocriene processen tot aan de expressie van klokgenen bij veroudering en hersenziekten bij de mens. Dit onderzoek heeft momenteel tevens wortels gekregen in het onderzoek naar de ziekte van Alzheimer en bij therapeutische trials met licht en melatonine bij patiënten met slaapstoornissen in verpleeghuizen.

Onder leiding van Kappers groeide het Herseninstituut uit tot een multidisciplinair onderzoeksinstituut en tot de bakermat voor vele hoogleraren aan universiteiten wereldwijd. In 1966 solliciteerde ik bij hem om als student-assistent geneeskunde ingeschakeld te kunnen worden bij experimenteel onderzoek in de neuro-endocrinologie. ‘Dat valt onder de afdeling van Hans Jongkind’ legde hij mij uit. Er volgde een gesprek met beiden waaruit bleek hoe weinig ik van de literatuur wist. ‘We zullen het eens met je proberen’ zei Kappers ondanks dat, en nam mij aan.

Toen hij in 1975 met emeritaat ging bleef hij nog aan omdat zijn opvolging nog niet was gerealiseerd. Op een zaterdagochtend in augustus 1975 belde hij mij op met het ongebruikelijke verzoek naar zijn huis in Laren te komen. ‘Wat wil je drinken?’, vroeg hij bij mijn aankomst. Op mijn verbaasde afwijzing drong hij aan: ‘Je zult het nodig hebben’, waarna hij mij vertelde dat staatssecretaris Klein had besloten het Herseninstituut op te heffen. Nadat het de staf gelukt was dit besluit terug te draaien middels een in de Tweede Kamer met algemene stemmen aangenomen amendement en motie in december 1975, kon Kappers echt met pensioen.

Kappers had een brede belangstelling en vele functies buiten zijn vakgebied. Hij was medeoprichter van TELEAC en kroonlid van de NOS, bestuurslid van het Koninklijk Instituut tot Onderwijs van Blinden, voorzitter van het departement Amsterdam, van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen, en vicevoorzitter van het bestuur van de Henri Frankfort Stichting voor Mediterrane Pre- en Protohistorie. Maar bovenal was hij beeldhouwer. Nadat hij in het laboratorium in Groningen een aantal wasmodellen van hersenen had gemaakt, is hij in 1957 begonnen met het vervaardigen van abstracte beelden. Zijn aanvankelijk gipsen en later bronzen beelden zijn op diverse plaatsen tentoongesteld.

Tot zijn spijt stond zijn gezondheidstoestand het hem niet toe het symposium naar aanleiding van het 90-jarig bestaan van het Herseninstituut op 8 juni 1999 bij te wonen. Het overlijden van zijn vrouw Sybille in 2001 was een grote slag voor hem. Hij schreef mij ‘...hoe moeilijk het was te wennen aan de eenzaamheid, maar dat hij redelijk goed geholpen was met ‘tafeltje dekje’ eten...’ en ‘de eigen omgeving en tuin lijken vooralsnog te prefereren boven een verzorgingstehuis’. Dat heeft helaas niet tot het einde toe zo kunnen zijn, maar hij heeft een interessant en gevarieerd leven geleid, niet alleen vanuit wetenschappelijk oogpunt, maar zeker ook door zijn grote belangstelling voor kunst en cultuur.